

Міністерство освіти і науки України
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

ТЕКЛЮК Ганна Петрівна

УДК 37.018.1- 053.6(410)043.3

**ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Луганськ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського Міністерства науки і освіти України.

Науковий керівник -

доктор педагогічних наук, професор

СМЕТАНСЬКИЙ Микола Іванович

Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна»
Міністерства освіти і науки України.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
КРАВЧЕНКО Тамара Володимирівна,
Інститут проблем виховання НАПН України
Міністерства освіти і науки України,
завідувач лабораторії сімейного виховання;

кандидат педагогічних наук
ЧЕРВОНЕЦЬКА Світлана Сергіївна,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля
Міністерства освіти і науки України,
старший викладач.

Захист відбудеться 2014 року о годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.06 у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України за адресою: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20-а, ауд. 215 другого навчального корпусу.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля за адресою: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20-а.

Автореферат розіслано 2014 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Фунтікова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В законодавчих документах України визначено, що наша країна рухається шляхом європейської інтеграції, використовує кращі прогресивні ідеї світової цивілізації, що дає можливість національній системі виховання збагатитися здобутками розвиненої культури. Одним із найголовніших напрямів виховання є розробка теоретико-методологічних аспектів національної системи виховання з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Особливу увагу привертає сімейне виховання, яке завжди було і залишається важливою суспільною проблемою. Значною мірою це пояснюється виховними можливостями сімейного впливу на дитину. Саме в родині закладаються основи ціннісно-мотиваційної сфери особистості, формується її характер. Багатогранність взаємин, щирість почуттів, зацікавлене ставлення до дитини – все це створює найсприятливіші умови для формування її особистості.

Аналіз наукових досліджень дає підстави стверджувати, що проблема сімейного виховання привертала увагу науковців різних часів. Я. Коменський, спираючись на історичний досвід сімейного виховання, обґрунтував ідею "материнської школи". Ф. Рабле й Ж.-Ж. Руссо розглядали сімейне виховання як важливу частину педагогіки. Й. Песталоцці, узагальнивши досвід народної педагогіки, створив "Книгу для матерів".

Заслужують на увагу і роботи видатних вітчизняних вчених, які зробили вагомий внесок у розробку проблем сімейного виховання: О. Духновича, А. Макаренка, С. Русової, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Ушинського, а також сучасних дослідників: І. Беха, Н. Побірченко, В. Постового, Т. Руденко, О. Сухомлинської, Т. Кравченко, С. Червонецької, В. Федяєвої та інших.

Проблемам сімейного виховання приділено значну увагу в Державних документах з питань освіти (Закони України "Про позашкільну освіту", "Про сім'ю і шлюб", "Про освіту", "Про загальну середню освіту", Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція педагогічної освіти, Державна програма "Вчитель", програми з організації навчання й виховання дітей і молоді та ін.).

Водночас, актуальність проблеми сімейного виховання не зменшується, а, навпаки, ще більше загострюється. Значною мірою це пояснюється тими політичними, соціальними, економічними і духовними змінами, які відбуваються в Україні в кінці XX на початку XXI століття. Особливо проблематичним є сімейне виховання дітей підліткового віку, який характеризується, з одного боку, активним прагненням звільнитись від опіки дорослих, непослухом, опором і протестом, а з іншого, – недостатньою сформованістю моральної свідомості, відсутністю досвіду соціального самоствердження, прагненням до спілкування з ровесниками, переоцінкою цінностей, зміною симпатій і авторитетів, зникненням інтересу до навчання,

потребою в самоствердженні і самопізнанні, замкненістю, незадоволенням собою, неадекватною самооцінкою, що нерідко веде до конфронтації дітей з батьками, значно знижує ефективність сімейного виховання. У зв'язку з цим виникає необхідність у пошуках кращих зразків світового досвіду сімейного виховання дітей.

У ракурсі зазначеної проблеми на особливу увагу заслуговує організація сімейного виховання дітей у Великій Британії. Значною мірою це пояснюється тим, що Велика Британія належить до найпотужніших держав світу. Її високий економічний і культурний розвиток обумовлений наявністю сильної еліти, свідомих громадян і висококваліфікованих фахівців. Вагому роль у цьому відіграло сімейне виховання, яке вибудовується на чітких народних традиціях і теоретичних напрацюваннях.

До скарбниці передової педагогічної теорії та практики сімейного виховання увійшли ідеї таких представників філософії та педагогіки Великої Британії: Р. Ашама, Ф. Бекона, Дж. Беллєрса, У. Гросіна, І. Дунса, А. Кентерберійського, Дж. Колета, Т. Лінакра, У. Оккама та ін. Значні теоретичні напрацювання щодо сімейного виховання мають британські мислителі, педагоги: Е. Берк, Дж. Локк, Т. Мор, Г. Спенсер, Дж. Уїнстенлі.

Варто зазначити, що теорія та практика сімейного виховання у Великій Британії вперше стала об'єктом глибокого конструктивно-критичного аналізу в кінці ХІХ – на початку ХХ століття. Серед тогочасних наукових досліджень найбільшу цінність мають праці французьких учених Е. Демолена, М. Леклерка, німецького соціолога Л. Візе, слов'янських дослідників О. Водовозової, П. Єнько, П. Каптерєва, які описали свої результати спостережень у Великобританії.

Різні аспекти дослідження британської сім'ї та виховання в ній висвітлені в публікаціях таких британських педагогів і соціологів: Н. Аберкромбі, Т. Александера, С. Гудмана, Л. Давідофа, Л. Джеймісон, Л. Ірвіна, Дж. Карден, П. Корнер, П. Ласлета, Д. Моргана, С. Мортон, Д. Невіла, Л. Полок, К. Тісдол, Х. Уілкінсон, Р. Флетчера, М. Янга та ін.

Українські науковці розглядали проблему в історико-педагогічному аспекті (дисертація О. Демченко "Теорія та практика сімейного виховання у Великій Британії"), з теоретико-методологічного погляду (дисертація Г. Фінчук ("Теорія та практика сімейного виховання в зарубіжній педагогіці"), у ракурсі етнопедагогічних традицій (дисертація М. Тадеєвої "Етнопедагогічні традиції виховання у Великій Британії"). Історико-педагогічним аспектам теорії і практики сімейного виховання Великої Британії присвячені дослідження О. Романовської, В. Миценко, О. Скринської, Т. Кравцової, О. Барило, Л. Ваховського та ін.

Окремі аспекти проблема сімейного виховання дітей підліткового віку була висвітлена у дисертаційних дослідженнях І. Петрової, Л. Романенкової, А. Розказова, Л. Гордієнко, О. Пічкара, А. Дробницької, в яких аналізуються такі види організації соціально-педагогічної роботи у Великій Британії та Західній Європі, що допомагають батькам у вихованні підлітків, як: культурно-дозвіллєва діяльність клубів; зміст, форми й методи організації вільного часу

тінейджерів; особливості соціалізації молоді в студентських об'єднаннях і в діяльності молодіжних організацій; педагогічні засади корекції девіантної поведінки дітей підліткового віку.

Водночас аналіз зазначених наукових праць дає підстави зробити висновок про недостатність теоретичних досліджень, присвячених висвітленню досвіду сімейного виховання дітей у Великій Британії. В результаті залишається недостатньо з'ясованою проблема організації сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії: концептуальні засади, зміст, форми і методи його організації. Такий стан справ негативно позначається на використанні кращих зразків світового досвіду в практиці сімейного виховання підлітків в Україні.

Актуальність і недостатня наукова розробленість проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **"Проблеми сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії"**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Відображений у роботі напрям дослідження відповідає державній політиці України, спрямованій на зміцнення української сім'ї й забезпечення реалізації національної системи батьківського виховання дітей, основні положення якої викладені в Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття"), у концепції "Сім'я та родинне виховання" та у програмі родинно-національного виховання "Сім'я і діти", укладених працівниками лабораторії сімейного виховання Інституту педагогіки НАПН України.

Дисертація є складовою науково-дослідної теми кафедри педагогіки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського ("Методологія і технологія моніторингу якості педагогічної діяльності") (державний реєстраційний номер 0108U001064). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 10 від 28.05.2008 р.) та узгоджено Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 6 від 17.06.2008 р.).

Мета дослідження – з'ясувати методологічні засади, зміст і методи сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії та здійснити аналіз тенденцій сімейного виховання у Великій Британії в контексті використання актуальних ідей цього досвіду в Україні.

Відповідно до мети були поставлені такі **завдання**:

– виявити та проаналізувати основні тенденції розвитку сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії;

– з'ясувати методологічні засади сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії;

– висвітлити зміст і методи виховання підлітків у сучасній британській сім'ї;

– обґрунтувати можливості практичного застосування позитивного досвіду в сімейному вихованні в Україні.

Об'єкт дослідження – сімейне виховання у Великій Британії.

Предмет дослідження – методологічні засади, зміст і методи організації, тенденції розвитку сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії.

Методологічну основу дослідження становлять принцип провідної ролі сімейного виховання в процесі розвитку особистості та ідея зв'язку національного й загальнолюдського підходів до виховання. Ураховувалися також принципи об'єктивності, історизму, науковості, пріоритету загальнолюдських цінностей, розвитку, цілепокладання, детермінізму, єдності теорії й практики, які забезпечують об'єктивність у вивченні предметів і явищ реальної дійсності; закони й категорії наукового пізнання; діалектична теорія про взаємозв'язок, взаємозумовленість і цілісність явищ у природі; принципи та методи системного підходу до пізнання. Важлива роль у процесі осмислення методологічних і теоретичних основ дослідження належить аналізу філософсько-теоретичного матеріалу. Концептуальні положення філософів, психологів, педагогів про тенденції розвитку сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії (Ф. Бекон, О. Водовозова, П. Єнко, А. Кентерберійський, М. Леклерк, Дж. Локк, Т. Мор, Г. Фінчук), про зміст, форми і методи сімейного виховання дітей підліткового віку Великої Британії (Дж. Беллерс, Е. Берк, Л. Візе, Е. Демолен, Л. Полок, Г. Спенсер, Дж. Уінстенлі), наукові дослідження про концепції організації сімейного виховання дітей підліткового віку Великої Британії (сучасні дослідники Т. Александер, Дж. Карден, П. Корнер); дослідження ролі сучасної британської сім'ї у вихованні дітей підліткового віку (С. Мортон, Д. Невіл, К. Тісдол); праці з вивчення проблем виховання дітей підліткового віку в неблагополучних сім'ях у Великій Британії (Я. Горват, Х. Уілкінсон, Р. Глетчер) та інші дозволяють систематизувати задіяний у роботі матеріал і здійснити його аналіз з метою вирішення основних завдань дослідження.

Методи дослідження визначені його специфікою:

– загальнонаукові – аналіз вітчизняної та зарубіжної історико-педагогічної, психологічної, філософської та соціологічної літератури, а також матеріалів досліджень із подальшим синтезом їхніх результатів у цілісну систему поглядів на розвиток теорії та практики сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії; абстрагування та конкретизація під час вивчення монографічних досліджень з теорії і практики сімейного виховання підлітків у Сполученому Королівстві Великої Британії і Північній Ірландії;

– вивчення й узагальнення першоджерел, за допомогою яких були проаналізовані документи з проблеми сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії;

– порівняльно-історичний, що дав змогу порівняти та зіставити соціально-педагогічні явища в сімейному вихованні дітей підліткового віку у Великій Британії і в Україні шляхом встановлення подібності й відмінності щодо змісту, методів і прийомів;

– предметно-хронологічна ретроспекція, що сприяла виявленню тенденцій розвитку теорії і практики дітей підліткового віку у Великій Британії, дає змогу простежити зміни в теоретичному обґрунтуванні та практиці організації

сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії;

– гіпотетичний, який дав змогу виявити закономірності розвитку сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії;

– аналітико-прогностичний, на основі якого зроблено висновки та узагальнення щодо використання британського досвіду сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії.

Джерельну базу дослідження складають фонди Центральної наукової бібліотеки НАН України ім. В. Вернадського, Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника, наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка, наукової бібліотеки Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Київського та Львівського філії Британської Ради, державні документи уряду Великої Британії з проблем сімейного виховання та матеріали з державного регулювання питань, пов'язаних із сімейним вихованням, британські періодичні та Інтернет-видання, Інтернет-джерела, що висвітлюють досвід сімейного виховання дітей підліткового віку; іншомовні видання; матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячені проблемам сімейного виховання підлітків.

З періодичних видань використано матеріали журналів "Учитель", "Педагогический сборник", "Педагогіка", "Рідна школа", "Педагогіка і психологія", "Семья и школа", "Child development", "Journal of Family Issues", "Journal of Research on Adolescence", "Developmental Psychology", "Journal of child and family studies", "Journal of Marriage and the Family" та ін.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від XVIII ст. до початку XXI ст. Нижня межа визначається 1707 роком, в якому був прийнятий Акт про унію Англії та Шотландії, і вони утворили Королівство Великої Британії (Kingdom of Great Britain). Верхня хронологічна межа дослідження зумовлена сучасними досягненнями у сфері сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– виявлено основні тенденції сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії;

– набули подальшого розвитку основні методологічні засади сімейного виховання підлітків у Великій Британії;

– висвітлено основні напрями змісту сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії;

– уточнено основні сучасні методи сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії;

– в науковий обіг введено нові джерела, які сприяють подальшому поглибленню уявлень про теорію та практику сімейного виховання дітей у Великій Британії.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що його основні положення, результати та висновки можуть бути: використані для подальшої розробки теорії сімейного виховання дітей підліткового віку; втілені як новий теоретичний матеріал в педагогічний процес для вивчення студентами

ВНЗ; використані під час підготовки студентами кваліфікаційних робіт; вивчені педагогами, соціальними працівниками і батьками.

Результати дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (довідка № 01–307 від 04.04.2013 р.), Вінницького обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників (довідка № 01/21–404 від 09.04.2013 р.), Вінницької філії Університету сучасних знань (довідка № 06–01/04–13 від 12.04.2013 р.), Хмельницького інституту соціальних технологій Відкритого міжнародного університету розвитку людини “Україна” (довідка № 106/1 від 16.04.2013 р.).

Вірогідність і обґрунтованість результатів дослідження забезпечується методологічною й теоретичною основою його вихідних положень, застосуванням комплексу взаємодоповнювальних методів наукового пошуку, вибраних відповідно до мети й завдань дисертаційної роботи, використанням широкої джерельної бази.

Апробація результатів дисертації здійснювалась шляхом їх обговорення на засіданнях кафедри педагогіки, на наукових конференціях:

міжнародних: VII Міжнародна науково-методична конференція "Духовно-моральне виховання і професіоналізація особистості: виклики XXI ст." (Київ – Вінниця, 2010), Міжнародна науково-практична конференція "Теоретичні та методологічні проблеми сучасної педагогіки і психології" (Одеса, 2012);

всеукраїнській: Всеукраїнська науково-практична конференція "Виховання студентської молоді в процесі професійної підготовки: сучасний стан, проблеми і перспективи" (Хмельницький, 2012).

Публікації. Основні положення дослідження відображені в 11 одноосібних публікаціях, з них 6 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті в наукових виданнях РФ, 3 публікації у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (232 найменування, з них 82 – англійською мовою), трьох додатків на 13 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 219 сторінок, обсяг основного тексту – 183 сторінки. Робота проілюстрована чотирма таблицями.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт і предмет, розкрито методи, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію, впровадження та публікації автора.

У **першому розділі** – "Ретроспективний аналіз сімейного виховання дітей підліткового віку Великої Британії" – в результаті аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясовано тенденції розвитку сімейного виховання

британських дітей підліткового віку та виявлено концепції організації сімейного виховання підлітків Великої Британії.

Установлено, що на ранньому етапі історії Великої Британії вкрай сповільнений та низький рівень суспільного розвитку зумовив досить прості та неспеціалізовані механізми передавання головних культурних цінностей і їх надбань новим поколінням. Жорсткість світогляду середньовічного суспільства потурала використанню тілесних покарань, приниженню дітей, що було нормою, оскільки організація стосунків між батьками, вчителями та учнями відображала досить загальний характер суспільних відносин та суспільної психології. У школах і в університетах Великої Британії застосовували різкі попри те, що жорстокість згубно впливала на розвиток особистості, створювала певні проблеми в сімейному вихованні.

Аналіз конституції Великої Британії 1870–1970 років засвідчує зростання уваги до дітей підліткового віку та піклування про них як майбутніх громадян. Зокрема, утверджувалося визнання дітей як особливої соціальної групи, усвідомлювалася державна відповідальність за їхнє майбутнє, впроваджувалося державне регулювання дитячої праці та контроль за освітою й вихованням усіх дітей, визнавалося державним обов'язком забезпечення вихідцям з усіх верств населення рівноправного доступу до освіти, започатковувалося формування кодексу прав дитини та ін.

Динаміка напрямів виховання (релігійного, трудового, фізичного, морального, розумового, естетичного) віддзеркалювала соціокультурний розвиток Великої Британії. Основні напрями виховання в країні охоплювали всі аспекти життя, зокрема вибір дружини, управління маєтком, поведінку в товаристві, позику грошей. Батьки не лише намагалися полегшити дітям перехід до дорослого життя, а й у розумних межах тримати його під постійним контролем.

Упродовж багатьох віків у Великій Британії формування духовності в сім'ї тісно пов'язувалося з релігійними виховними традиціями. Британці завжди намагалися дати своїм дітям належне релігійне виховання. У XVIII–XIX століттях особливо впливовим було релігійне виховання в сім'ях, де батьки дотримувалися пуританської, методистської або євангелістської віри.

Важливу роль традиційно відігравало трудове виховання. Діти з раннього віку допомагали батькам вести домашнє господарство, доглядати за будинком, садом. У сім'ях середніх верств населення хлопчики залучалися до бізнесу та трудової діяльності з 13–14-ти років. Працюючи поряд з батьками, вони набували професійного досвіду та навичок у роботі. Дівчатка підліткового віку допомагали вести домашнє господарство, доглядати молодших братів і сестер. Британська народна педагогіка, відводячи чільне місце трудовому вихованню дітей, завжди наголошувала, що праця повинна бути творчою, цікавою й головною – посильною.

Виявлено, що моральні риси британського народу склалися віками й передавалися з покоління в покоління. У Великій Британії завжди схвалювалися такі моральні якості, як щирість, милосердя, повага до сімейних традицій, любов до батьківщини, справедливість, чесність. У хлопчиків

виховували передовсім такі риси, як правдивість, почуття власної гідності, чемність. Дівчаток батьки хотіли бачити скромними, покірними, привітними, ввічливими й економними. Дітей підліткового віку навчали не витрачати дорогоцінного часу. Велика увага зосереджувалася не просто на вихованні покірності батькам, а на виробленні внутрішньої дисципліни як більш ефективного засобу підготовки до життя в суспільстві.

У масовій практиці сімейного виховання дітей підліткового віку британців розвиток розумових здібностей і естетичне виховання є невід'ємними компонентами формування активної творчої особистості.

Узагальнено, що основними тенденціями британської системи сімейного виховання підлітків протягом історії були такі: раннє залучення до праці і виховання в процесі життєдіяльності, виховання за допомогою примусових методів, виховання релігійності, класові та гендерні відмінності у сімейному вихованні, виховання у дітей підліткового віку поваги до жорсткої системи соціального порядку, надання підліткам більшої незалежності, науковий підхід, забезпечення емоційних та психологічних потреб дітей, надання дітям підліткового віку права самостійно визначати власні моральні норми та цінності, виховання в умовах втрати у дітей підліткового віку традиційної поваги до батьків і приналежності підлітків до субкультур, відновлення пріоритету сім'ї у вихованні, виховання дітей підліткового віку у різних типах сімей, звернення особливої уваги на фізичне здоров'я, розвиток особистості, психологічне благополуччя та шкільну успішність у сімейному вихованні дітей підліткового віку в умовах подолання багатьох проблем, з якими вони зіткнулись (раннє статеве життя, алкогольна, тютюнова і наркотична залежності і под.)

Установлено, що концепції сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії формувалися відповідно до філософських і теологічних поглядів, які виступали методологічними засадами освітньо-виховної діяльності. Так, наприклад, у педоцентристській концепції виховання (Дж. Адам, Д. Адамсон, Б. Рассел) головний акцент робиться на діяльності дітей підліткового віку. З початку ХХ ст. набули широкого поширення ідеї прагматизмічної концепції, яка виступала за зближення виховання з життям, досягнення цілей виховання в практичній діяльності.

З середини ХХ століття розвивається неопрагматична концепція виховання дітей підліткового віку, мета якої полягає в тому, щоб стимулювати саморозвиток, самоактуалізацію, самовизначення особи. Прибічники цієї концепції (Т. Браммельд, Е. Келлі, А. Комбс, А. Маслоу, К. Роджерс, С. Хук та ін.) підсилюють індивідуалістичну спрямованість виховання.

Доведено, що на розвиток педагогіки Великої Британії ХХ ст. значний вплив мали також екзистенціалізм, неотомізм і неопозитивізм. Згідно екзистенціалістичної концепції сімейного виховання, особистість трактується як вища цінність, яка здатна до вибору власної долі. Основним виявом екзистенції є свобода, яка визначається як відповідальність за результат свого вибору.

Як офіційне філософське вчення католицизму неотомістична концепція

відтворює основні положення схоластичної теорії, вимагає будувати виховання на пріоритеті "духовного начала", обґрунтовує ідею "гармонійного поєднання" наукових знань і релігійної віри. На думку представників цього вчення, наука, безсила визначити цілі виховання, це може зробити лише релігія, яка відіграє стрижневу роль у вихованні. Головне – душа, тому виховання має будуватися на пріоритеті духовного начала. Головними цнотами особистості вони вважають загальнолюдські добродієвості, як гуманізм, доброту, чесність, любов, непротивлення Богу та його випробуванням, покору, терпіння, сумління.

Установлено, що сьогодні теоретики виховання у Великій Британії все частіше звертаються до гуманістичної концепції сімейного виховання, яка розглядає людину як найвищу цінність. Гуманістичні цінності є фундаментальними, оскільки на їхніх засадах будується демократична, гуманна суб'єктно-суб'єктна педагогіка, педагогіка співробітництва й партнерства.

На сучасному етапі в Великій Британії перевага надається комплексному підходу до створення "ідеальної дидактичної та виховної системи", яка спиратиметься на сукупність знань про навчання й виховання.

У другому розділі – "Сімейне виховання дітей підліткового віку у Великій Британії на сучасному етапі" – висвітлено роль сучасної британської сім'ї у вихованні дітей підліткового віку.

З'ясовано, що сучасна сім'я для британців є основою, яка забезпечує комфортність у житті, наповнює його певним змістом, збуджує почуття відповідальності за прийняті рішення та наслідки власної діяльності. Родинне життя ототожнюється з добробутом і стабільністю в країні, тому здорова сім'я, побудована на високих моральних і духовних традиціях, усвідомлюється як надійна основа держави. Таке ставлення до сім'ї накладає відповідальність на подружжя, оскільки шлюб має забезпечити не тільки особисті, а й громадянські потреби.

Відповідно до британської традиції роль батьків у сімейному вихованні надто важлива, оскільки саме вони мають забезпечити основні потреби дитини підліткового віку та подбати про її всебічний розвиток. До базових потреб належать безпека, здоров'я, повноцінне харчування, здоровий спосіб життя, психологічний комфорт, а також фізичний, інтелектуальний та емоційний захист і розвиток. Британські педагоги вважають, що батьки зобов'язані створювати належні умови для розквіту дитини.

Доведено, що в розрізі педагогічному авторитаризму розвиваються тенденції гуманного, вільного виховання, посилюється увага до умов життя дітей. Зростає прагнення забезпечити комфортну психологічну атмосферу, коли наголос робиться не на недоліки й негативні вчинки, а на заохочення успіхів дітей, їхньої пізнавальної та творчої активності, схильностей та інтересів, – таким чином у сім'ї створюється середовище радості та творчості.

Якість сімейних відносин вважається у Великій Британії головною умовою благополуччя молодих людей. Теплі стосунки, поєднані з послідовним дотриманням дисципліни, розглядаються педагогами як запорука успішного

виховання дітей підліткового віку. Важливою його умовою британські вчені вважають також повагу до дітей. Підлітки, яких залучають до прийняття сімейних рішень, стають відповідальнішими, у них виникає менше проблем з поведінкою.

Сучасний етап розвитку британського виховання підлітків характеризується певними змінами в оцінці його результатів: батьки хочуть бачити своїх дітей незалежними й автономними, а не покірливими. Дорослі не нав'язують дітям своїх думок і не забороняють їм набувати нового досвіду, навпаки, вони мають створити безпечні умови для діяльності підлітка, знайти час для спілкування з ним і виконання спільних справ (К. Еванс).

Водночас установлено, батьки у Великобританії стурбовані тим, що у них часто виникають суперечки з дітьми-підлітками. Однією з причин цього є те, що дорослі ставляться до незалежності дітей як до проблеми, не усвідомлюючи, що це закономірний етап підліткового розвитку. Коли ж батьки реагують на незалежність своєї дитини посиленням опіки й контролю, то тоді інтенсивність і частота конфліктів зростає. (Дж. Хаггард).

Для вирішення подібних проблем у Сполученому Королівстві з сім'ями проводиться активна робота, спрямована на поглиблення взаєморозуміння між батьками та дітьми, формування терпимості до інших точок зору, збільшення разом проведеного часу, оскільки, вважається, що приклад батьків – є ефективніший ніж моделювання поведінки, світоглядних позицій та ціннісних орієнтацій молоді. Водночас деякі науковці та батьки продовжують надавати перевагу у сімейному вихованні дітей підліткового віку керівництву й авторитарному впливу, а не партнерським стосункам (П. Бродхед).

Досліджено, що використовуються такі форми і методи педагогічної допомоги сім'ї, як різноманітні дії школи, громадськості, кінофільми з проблем виховання (Б. Гаррі). Однією з форм допомоги сім'ям у вихованні дітей підліткового віку є організація позакласної роботи. Вона реалізується у середніх спеціалізованих школах мистецтв через широкий спектр різноманітних видів діяльності, спрямованих передусім на виховання в учнів естетичної культури.

Важливою проблемою, яка впливає на сімейне виховання підлітків, є значна кількість працюючих жінок, які через роботу не можуть присвятити достатньо уваги дітям, проконтролювати їх після школи, що призводить до бездоглядності підлітків.

Установлено, що у Великобританії постійно зростає кількість дітей, які живуть у неблагополучних сім'ях. Такі сім'ї негативно впливають не тільки на дітей підліткового віку, але й загалом на суспільство в економічному, соціальному й медичному плані. Наслідки виховання у неблагополучних сім'ях бувають різними. Частина дітей-підлітків відчувається нещасними, сповільнюється їхній розвиток. Одним з найсерйозніших наслідків перебування дитини у неблагополучній сім'ї є порушення закону неповнолітніми. Тому владні структури країни останнім часом активно прагнуть зменшити кількість таких сімей, шукають шляхи допомоги батькам належним чином доглядати за своїми дітьми. Неблагополучні родини мають змогу звернутися до

професіоналів, які нададуть соціально-педагогічну допомогу, спрямовану на встановлення нормальних стосунків у сім'ї та школі, на поліпшення матеріальних і побутових умов.

Існують два підходи до організації соціальної роботи: соціальні працівники або входять до складу персоналу шкіл, або об'єднуються в спеціальні служби соціального забезпечення освіти. Соціальні працівники, які є співробітниками служби соціального забезпечення освіти, часто закріплюються за окремими школами. Вони регулярно відвідують навчальні заклади, допомагають учителям усувати проблеми, пов'язані з поведінкою окремих дітей, їх відвідуванням та успішністю. В обов'язки співробітників служби соціального забезпечення освіти входить виявлення дітей, які піддаються насиллю, страждають від материнської емоційної відчуженості, а також тих, чий фізичний, емоційний або освітній розвиток відстає. Усім їм надається допомога із залученням у разі потреби психологів, юристів, медичних працівників, поліції тощо.

З'ясовано, що у Великій Британії є багато служб підтримки сімей, які підпорядковуються соціальним установам, наприклад, ті, що функціонують при центрах дітей і сім'ї. Працівники цих служб пропонують емоційну, практичну й соціальну допомогу неблагополучним сім'ям, сприяють працевлаштуванню батьків, допомагають підліткам вирішувати проблеми в школі з навчанням, сприяють подружнім парам побудувати стосунки, основані на взаємоповазі, різним сім'ям будувати між собою дружні зв'язки, щоб допомагати одна одній. Існують також телефони довіри, які пропонують корисну інформацію, підтримку й допомогу.

Британські вчені вважають, що в суспільстві повинні бути розроблені стратегії запобігання виникненню неблагополучних сімей і відповідного реагування на них, наприклад, кампанії у ЗМІ, урядова політика збільшення відповідальності батьків за поведінку їхніх дітей, організація спеціальних курсів для батьків, залучення шкільних соціальних робітників, психотерапевтів тощо.

Доведено, що історично сформована британська система сімейного виховання забезпечує засвоєння підлітками визначеного кола знань і духовних орієнтирів, які зумовлені етнопсихологічними та культурно-історичними надбаннями британців, відповідають вимогам саме британського суспільства та відображені у стилі життя й традиціях родинного виховання.

У третьому розділі – "Організація сімейного виховання дітей підліткового віку Великої Британії" – з'ясовано зміст сімейного виховання дітей підліткового віку Великої Британії, досліджено його форми й методи, здійснено компаративний аналіз української і британської систем сімейного виховання підлітків.

Мета, зміст, завдання сімейного виховання підлітків у Великій Британії співзвучні із загальноприйнятими в педагогічній науці. Вони несуть на собі відбиток матеріальної й духовної культури британського народу, пов'язані з особливостями формування самобутнього англійського характеру й відповідно

відображені у стилі життя і традиціях родинного виховання.

Зміст сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії впливає із багатства суспільно-історичного досвіду і використовується для потреб виховного процесу, це система цінностей світової і національної культури, яку підлітки повинні засвоїти, зберегти і розвинути відповідно до поставленої мети і завдань виховання. Зміст сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії охоплює всі напрями — моральне, розумове, трудове, естетичне, фізичне та ін.

Установлено, що традиційно британські батьки не застосовують до дітей таких покарань, як позбавлення їжі чи прогулянки, що може послабити енергію підлітка, зашкодити його здоров'ю. Фізична безпека передбачає захист тіла від ушкоджень, запобігання загрози життя дитини. Забезпеченню фізичного здоров'я дитини має сприяти задоволення потреб у житлі, одязі, харчуванні, усунення небезпечних ситуацій або фізичного перевантаження.

Батьки у Сполученому Королівстві уникають моралізувань. Дитина з раннього віку привчається покладатися на власні сили. Вільний вибір між добром і злом розвиває в неї почуття відповідальності: якщо вона чинить погано – повинна бути готова нести моральну відповідальність за наслідки свого вчинку. Результатом такого підходу є те, що діти виростають впевненими в собі, відповідальними, вміють розрізняти добро і зло, заслуговують на довіру.

Досліджено, що британські педагоги вважають: виявлення з боку батьків дружніх, емоційно забарвлених знаків уваги до дитини – ласки, обіймів, пестливого дотику, прихильного тону голосу або привітних жестів тощо – позитивно впливає на дитячу афективну сферу, формує в неї почуття впевненості, знімає емоційну напругу, запобігає виникненню депресії, ознак аутичної поведінки та почуття власної меншовартості.

Батьки, на думку британських педагогів, мають формувати в дітей почуття любові до інших людей, потребу турбуватися про них та допомагати їм. Важливою складовою емоційної розвиненості особистості вважається здатність відчувати психічний стан іншого, виявляти до нього жаль та співчуття.

Формування високої самооцінки в британців полягає в доброзичливому ставленні до дитини підліткового віку, повазі до неї, готовності прийняти її такою, якою вона є, і водночас уміти контролювати її, вимагати від неї виконання певних правил, зумовлених її роллю в сім'ї.

На думку британських учених, вирішальним фактором успішного виховання є моральний клімат у сім'ї; від нього залежить, якою виросте дитина. Родинне благополуччя визначається високим рівнем моральності, духовності, задоволення емоційно-психологічних потреб. Тому серед завдань сімейного виховання британців чільне місце посідає створення атмосфери емоційної захищеності дитини, тепла, любові, умов для розвитку її почуттів, самореалізації.

Доведено, що впродовж багатовікової історії свого розвитку британська сім'я виробила й широку систему методів стимулювання, серед яких особливе місце займає педагогічна вимога, суспільна думка, напутьтя, заборона,

застереження, заохочення й покарання, орієнтація на очікувану радість, змагання, напучення, похвала, нагорода, навіювання тощо. Потенційні можливості сім'ї в перебудові неправильно сформованих поглядів, усунення причин хибної поведінки дитини британці вбачають у сприятливій сімейній атмосфері, чуйному ставленні до потреб кожного.

Таким чином, можна стверджувати, що особливості історичного розвитку британської нації, традиції сімейного виховання дітей підліткового віку, характерні риси англійської вдачі мають безпосередній вплив на формування мети, змісту, принципів, і методів сімейного виховання. Вони спрямовані на всебічну підготовку підлітка до життя.

З'ясовано, що погляди британців подібні до основних положень української народної педагогіки, які проголошують й утверджують культ Матері, Батька, Родини, Доброти, Честі, Гідності й Поваги до Людей; культ бережливого ставлення до довкілля. Через тисячоліття наші народи пронесли традицію влаштовувати родинні свята (іменини, весілля тощо), на які запрошуються близькі й далекі родичі, друзі. Родинними святами в нас вважаються і Новий рік, і Різдво Христове, і Великдень, коли сходяться й з'їжджаються діти й онуки, збирається вся родина (В. Федяєва). Існує ряд подібних підходів до сімейного виховання дітей підліткового віку Великої Британії та України. Це, зокрема, стосується принципів природовідповідності, гуманізму, врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Водночас встановлено, що в традиціях сімейного виховання Великої Британії і України є і відмінні риси:

- в українських сім'ях вважається важливим виховання у дітей слухняності, в британських – пріоритетним стає виховання відповідальності;

- вплив британських батьків на підлітків, в порівнянні з українськими сім'ями, поступається впливу соціального середовища, в результаті дитина змалку почувається не тільки самостійною, але й соціально відповідальною особистістю;

- карають дітей підліткового віку у Великій Британії шляхом позбавлення розваг, солодощів, іграшок та інших задовольень. Але якщо дитина скаржиться на це оточуючим, такий учинок батьків може розцінюватися як протиправна дія, що спричинила фізичний або моральний збиток (abuse). Оптимальним способом пояснити дитині, що вона поводи́ла себе неправильно, є бесіда.

У практику сімейного виховання дітей підліткового віку в Україні корисно було би впровадити виховання таким чином, щоб дитина відчувала себе в компанії своїх однолітків і наставників, як у власній родині, щоб змалку почувалася не тільки самостійною, але й соціально відповідальною особистістю. Для цього необхідно менше захищати дитину підліткового віку від зовнішнього світу, щоб вплив батьків поступався впливу соціального середовища

Установлено, що українським підліткам раціонально було би забезпечувати більший досвід, як будувати стосунки з людьми, формувати досконаліші вміння впевнено поводити себе серед дорослих, допомагати

усвідомити свої права та обов'язки в соціальному оточенні на зразок Британії, де виховання соціальної відповідальності вважається важливою частиною формування людського характеру, а готовність облишити свої справи, щоб стати в нагоді людям й повага до людини та до її гідності є національною рисою.

Серед батьків-українців доцільно було би запровадити ідею пріоритетного виховання відповідальності, незалежності і самостійності у дітей підліткового віку, а не слухняності, за зразком британських сімей, у яких ініціативність і зацікавленість, активність і постійна зайнятість є життєвою позицією.

Доведено, що українська практика виховання надає перевагу теоретичним знанням, натомість безсумнівною перевагою британського підходу до виховання є акцент на практичних навичках. Курс на прагматизм зумовлений британським менталітетом.

З огляду на висловлене досвід британського сімейного виховання дітей підліткового віку заслуговує на осмислене запозичення. Водночас не варто копіювати й бездумно пересаджувати на наш специфічний національний ґрунт освітньо-виховні системи інших народів. Запозичення, перенесення виховних матриць, освітніх систем з одного національного ґрунту на інший в основі своїй має бути глибоко виваженим і науково обґрунтованим.

ВИСНОВКИ

1. Установлено, що сімейне виховання дітей підліткового віку у Великій Британії є складовою частиною історичного розвитку цієї країни й тісно пов'язане з економічними, політичними та іншими соціальними інститутами на кожному етапі еволюції британського суспільства.

Узагальнено, що основними тенденціями британської системи сімейного виховання підлітків протягом історії були такі: раннє залучення до праці і виховання в процесі життєдіяльності, виховання за допомогою примусових методів, виховання релігійності, класові та гендерні відмінності у сімейному вихованні, виховання у дітей підліткового віку поваги до жорсткої системи соціального порядку, надання підліткам більшої незалежності, науковий підхід, забезпечення емоційних та психологічних потреб дітей, надання дітям підліткового віку права самостійно визначати власні моральні норми та цінності, виховання в умовах втрати у дітей підліткового віку традиційної поваги до батьків і приналежності підлітків до субкультур, відновлення пріоритету сім'ї у вихованні, виховання дітей підліткового віку у різних типах сімей, звернення особливої уваги на фізичне здоров'я, розвиток особистості, психологічне благополуччя та шкільну успішність у сімейному вихованні дітей підліткового віку в умовах подолання багатьох проблем, з якими вони зіткнулись (раннє статеве життя, алкогольна, тютюнова і наркотична залежності і под.)

2. Доведено, що теоретико-методологічними засадами організації

сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії є різні педагогічні концепції сімейного виховання, які вибудовувалися залежно від рівня розвитку людських спільнот, природних умов, національної належності, від релігійних уподобань. Це, зокрема, неопрагматична концепція виховання дітей підліткового віку, яка полягала в тому, щоб стимулювати саморозвиток, самоактуалізацію і самовизначення особи; екзистенціалістична концепція, яка вбачала центр виховного впливу у несвідомому (інтуїції, настрої, почуттях); неотомістична концепція вимагала будувати сімейне виховання на пріоритеті "духовного начала", обґрунтовувала ідею "гармонійного поєднання" наукових знань і релігійної віри; неопозитивістська концепція головну увагу у вихованні приділяла розвитку людського "Я"; соціалістично-утопістська концепція, що надавала значної ваги трудовому вихованню дітей підліткового віку як одному з найважливіших умов особистої й державної заможності; позитивістська та прогресивістська концепції виховання, згідно з яких характер педагогічного процесу визначається переважно виявленням схильностей дітей до процесу практичної діяльності; педоцентристська концепція виховання, яка головний акцент робить на діяльності дітей підліткового віку. Стрижневою ідеєю гуманістичної концепції сімейного виховання є думка, що у формуванні особистості не можна застосовувати насилля. Благо людини, норми людських відносин – принцип рівності, людяності, справедливості – понад усе.

3. З'ясовано, що сучасна британська педагогіка вбачає основну мету сімейного виховання у всебічному й гармонійному розвитку дитини, підготовці її до життя і праці. Зміст сімейного виховання британців підліткового віку охоплює фізичний та інтелектуальний розвиток дитини, засвоєння моральних цінностей, ідеалів, культурних традицій, етичних норм взаємин між людьми, розвиток творчої, працелюбної особистості, передачу їй практичних умінь і навичок, формування естетичних смаків, активної життєвої позиції, високої політичної культури, виховання почуття патріотизму, правильного розуміння громадянського обов'язку, підготовку до сімейного життя.

4. Доведено, що сімейне виховання підлітків у Великій Британії реалізуються різними методами: розповідь, бесіда, роз'яснення, наставляння, інформування, порада, дискусія, заохочення, помірковані покарання, самовиховання, неухильне дотримання правильного режиму праці та відпочинку, виконання різних доручень і обов'язків, ігри та ін. Пріоритетними визнаються ті методи, які формують суспільну поведінку, сприяють нагромадженню практичного життєвого досвіду, готують до трудової діяльності.

Особистий приклад батьків і стиль взаємин між членами родини вважається найважливішим у системі британського сімейного виховання: Від батька й матері вимагається бути в очах своїх нащадків взірцем чесності, вихованості та порядності. Вважається, що глибоке знання батьками характеру дитини, оволодіння прийомами й методами впливу на неї, з одного боку, і сімейна злагода, взаєморозуміння між членами родини, готовність прийти на допомогу у скрутну хвилину, з іншого, – запорука успіху у вихованні.

5. Ретельний аналіз наукових праць з проблеми сімейного виховання

дітей підліткового віку у Великій Британії дозволяє стверджувати, що досвід сімейного виховання підлітків у зазначеній країні є корисним для глибокого вивчення і осмисленого застосування в Україні. Зокрема, на увагу заслуговують такі теоретичні ідеї та практичні надбання: пріоритетне виховання у підлітків відповідальності, незалежності, самостійності і ініціативності, застосування оптимальних способів впливу на дітей – бесіди, роз'яснення тощо, надання допомоги батькам та дітям підліткового віку громадськими організаціями, де працюють експерти з соціальних проблем, поширення серед батьків більшої кількості рекомендацій щодо виховання й способів подолання щоденних проблем, розширення альтернативних шляхів та створення програм освіти батьків і вчителів щодо сімейного виховання підлітків, розробка оновлених стандартів сімейного виховання дітей підліткового віку, створення системи підтримки батьків та дітей підліткового віку (телефони довіри, консультаційні центри для батьків і підлітків і под.), організація позакласної роботи з підлітками тощо.

Проведене дослідження не вичерпує даної проблеми. Предметом подальшого вивчення могли б стати проблеми співпраці сім'ї зі школою у Великій Британії, шляхи формування педагогічної культури сучасної сім'ї. Дослідження нових матеріалів допоможе глибше пізнати суть сімейного виховання британців і його роль у зростанні економічного прогресу й культури нації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті в наукових фахових виданнях

1. Теклюк Г. П. Проблеми сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії / Г. П. Теклюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – 2009. – Вип. 28. – С. 290–294.

2. Теклюк Г. П. Роль сучасної сім'ї у вихованні дітей підліткового віку у Великій Британії / Г. П. Теклюк // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". – 2011. – Вип. 4. – С. 161–164.

3. Теклюк Г. П. Зміст сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії / Г. П. Теклюк // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". – 2012. – Вип. 5. – С. 192–194.

4. Теклюк Г. П. Ідеали та цінності сімейної педагогіки у Великій Британії / Г. П. Теклюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – 2012. – Вип. 36. – С. 349–351.

5. Теклюк Г. П. Вплив неблагополучних сімей на формування девіантної поведінки підлітків у Великій Британії / Г. П. Теклюк // Збірник наукових праць

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". – 2012. – Вип. 6. – С. 158—161.

6. Теклюк Г. П. Теорія і практика сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії / Г. П. Теклюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – 2013. – Вип. 39. – С. 327–331.

7. Теклюк Г. П. Влияние неблагополучных семей на формирование девиантного поведения детей подросткового возраста в Великобритании / Г. П. Теклюк // Педагогика и жизнь. – 2012. – Вып. 19. – С. 54–61.

8. Теклюк Г. П. Семейное воспитание детей подросткового возраста в Великобритании / Г. П. Теклюк // Педагогика и жизнь. – 2012. – Вып. 18. – С. 176–183.

Публікації в збірниках матеріалів наукових конференцій

9. Теклюк Г. П. Історико-педагогічний аспект проблем сімейного виховання дітей підліткового віку Великої Британії (від найдавніших часів до кінця ХІХ – початку ХХІ століття) / Г. П. Теклюк // Духовно-моральне виховання і професіоналізація особистості: виклики ХХІ століття: матеріали VII Міжнародної конференції (Київ-Вінниця, 29–30 жовтня 2010 р.). – Київ-Вінниця: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – 2010. – Вип. 66. – Ч. 2. – С. 210–215.

10. Теклюк Г. П. Тенденції розвитку сучасної сім'ї у Великій Британії / Г. П. Теклюк // Теоретичні та методологічні проблеми сучасної педагогіки та психології: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 27–28 січня 2012 р.). – Одеса: ГО "Південна фундація педагогіки", 2012. – С. 47–49.

11. Теклюк Г. П. Зміст сімейного виховання підлітків у Великій Британії / Г. П. Теклюк // Перший крок у науку: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Луганськ: Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012. – Т. 3. – С. 217–220.

АНОТАЦІЯ

Теклюк Г.П. Проблеми сімейного виховання дітей підліткового віку у Великій Британії. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Луганськ, 2013.

У дисертації в результаті аналізу педагогічної і психологічної літератури з'ясовано тенденції розвитку та проведено аналіз концепцій організації сімейного виховання дітей підліткового віку Великої Британії, висвітлено роль сучасної британської сім'ї у вихованні дітей підліткового віку та проблеми

виховання дітей підліткового віку в неблагополучних сім'ях, визначено зміст сімейного виховання дітей підліткового віку Великої Британії, досліджено форми і методи сімейного виховання британців, здійснено компаративний аналіз української і британської систем сімейного виховання дітей підліткового віку. Доведено, що досвід сімейного виховання підлітків у зазначеній країні є корисним для глибокого вивчення і осмисленого застосування в Україні. Водночас встановлено, що не варто копіювати й бездумно пересаджувати на наш специфічний національний ґрунт освітньо-виховні системи інших народів.

Ключові слова: виховання, сімейне виховання, діти підліткового віку, Велика Британія, тенденції розвитку, концепції, проблеми, зміст, форми і методи сімейного виховання.

АННОТАЦІЯ

Теклюк А.П. Проблемы семейного воспитания детей подросткового возраста в Великой Британии. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, Луганск, 2013.

Установлено, что развитие Украины как суверенного государства ставит перед отечественным образованием и воспитанием новые требования к формированию подрастающей личности и, соответственно, обуславливает необходимость углубленного изучения опыта обучения и воспитания детей в зарубежных странах. Государственная национальная программа "Образование (Украина XXI века)" одним из приоритетных направлений воспитания ставит "разработку теоретико-методологических аспектов национальной системы воспитания с учетом отечественного и зарубежного опыта".

Среди многих систем семейного воспитания, которые существуют в разных странах, особое внимание привлекает семейное воспитание детей подросткового возраста Великобритании. В XIX в. и в первой половине XX в. это государство было наиболее экономически мощной страной в мире и до сих пор сохраняет значительное экономическое, культурное, военное, научное и политическое влияние. Оно достигло высокого экономического и культурного развития благодаря воспитанию сильной элиты, сознательных граждан и высококвалифицированных работников. Целесообразно исследовать, каким образом британскому обществу удаётся надлежащим образом воспитывать детей-подростков.

В диссертации были исследованы тенденции развития семейного воспитания подростков. На раннем этапе развития британского общества дети, приобщаясь с семи-восьмилетнего возраста к посильному труду, постепенно усваивали социальные нормы коллективной деятельности и общежития от взрослых, которые работали рядом. Мировоззрение средневекового общества потакало использованию телесных наказаний, унижению детей подросткового возраста, что было нормой. В XVIII веке с развитием капитализма детство

начали признавать как отдельную фазу в жизненном цикле, ребенок превратился в центральную фигуру в семье. В XIX веке родители больше заботились об обучении своих подростков. В период промышленной революции детей могли эксплуатировать и промышленники, и собственные родители; труд подростков не регулировался. В XX в. авторитарная семья раннего периода промышленной революции отошла в прошлое, а ее место заняла небольшая британская семья с демократическими отношениями.

Доказано, что теоретико-методологическими основами организации семейного воспитания детей подросткового возраста в Великобритании есть теологические и философские взгляды, способствовавшие возникновению различных педагогических концепций семейного воспитания. Это, в частности, концепция кружка гуманистов, учения социалистов-утопистов, положения позитивистской философии, педоцентрическая и гуманистические теории и др.

Содержание семейного воспитания британцев подросткового возраста охватывает физическое и интеллектуальное развитие ребенка, усвоение нравственных ценностей, идеалов, культурных традиций, этических норм взаимоотношений между людьми, развитие творческой, трудолюбивой личности, формирование эстетических вкусов, активной жизненной позиции, высокой политической культуры, воспитания чувства патриотизма. Главная задача семьи – воспитать детей, достойных старших поколений.

Установлено, что воспитание в Великобритании реализуются такими методами, которые формируют правильное поведение ребенка в обществе. К ним относятся: выполнения различных поручений и обязанностей, игры и забавы и др. Приоритетными признаются те методы, которые формируют общественное поведение подростков, способствуют накоплению практического жизненного опыта, готовят к трудовой деятельности. Личный пример родителей и стиль взаимоотношений между членами семьи являются важнейшими в системе британского воспитания детей подросткового возраста. Украинским родителям стоит перенять у британцев некоторые методы, например, метод естественных последствий.

Доказано, что система образования и воспитания в каждой отдельной стране строится прежде всего в соответствии с потребностями и особенностями народа. Общей системы семейного воспитания детей подросткового возраста для всех национальностей нет. Эффективное использование опыта других стран предусматривает адаптацию зарубежных идей и подходов к национальной системе воспитания, к отечественной культуре в целом.

Ключевые слова: воспитание, семейное воспитание, дети подросткового возраста, Великобритания, тенденции развития, концепции, проблемы, содержание, формы и методы семейного воспитания.

ANNOTATION

Tekliuk G. P. The Problems of Family Upbringing of Adolescents in the United Kingdom. – Manuscript.

Dissertation for the obtaining the degree of Candidate of Pedagogical Sciences,

speciality 13.00.07 – theory and methods of upbringing. Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Luhansk, 2013.

In the thesis as a result of the analysis of educational and psychological literature the trends of family upbringing were described and the concepts of family parenting of teenagers in the United Kingdom were analyzed, the role of modern British families in the education of adolescents and the problems of educating of adolescents in problem families were researched, the strategies, the forms and the methods of family education of the British were defined, the comparative analysis of the Ukrainian and British systems of family parenting was made. It was proved that the experience of family education of teenagers in this country is good for deep learning and meaningful application in Ukraine. At the same time it was found that one should not copy and integrate the educational systems of other nations into our specific national upbringing without profound analysis.

Key words: upbringing, family upbringing, adolescents, the United Kingdom, trends of development, concepts, issues, strategies, forms and methods of family education.